

MALMÖ HÖGSKOLA

Fakulteten för
lärande och samhälle

Examensarbete

15 högskolepoäng, grundnivå

Studie- och yrkesvägledarens roll i gymnasievalet, ur ett elevperspektiv

*The role of career counselor in the upper secondary school,
from a student perspective*

Caroline Persson

Sara Persson

Studie- och yrkesvägledarexamen 180 hp

Datum för slutseminarium: 2017-06-01

Examinator: Frida Wikstrand

Handledare: Hilma Holm

Sammanfattning

Den här studien handlar om hur mycket och vilken sorts hjälp elever som går första året på gymnasiet fick av sin studie- och yrkesvägledare på grundskolan inför sitt gymnasieval. Med hjälp av våra frågeställningar vill vi ta reda på syftet som är hur elever som går årskurs ett på gymnasiet upplevde om deras studie- och yrkesvägledare på grundskolan fanns tillgänglig i samband med gymnasievalet. Frågeställningarna som används i studien är; ”Hur mycket studie- och yrkesvägledning fick eleverna tillgång till inför gymnasievalet?” ”Hur upplevdes studie- och yrkesvägledning av eleverna?” ”Vilka förväntningar hade eleverna på studie- och yrkesvägledaren inför gymnasievalet?”. För att kunna undersöka det här valde vi att göra sex djupgående intervjuer. Studien är kvalitativ för att vi ville kunna få en helhetsbild genom att kunna ställa öppna frågor och eventuella följdfrågor. De teoretiska centrala begreppen som används för att analysera studiens empiri är självkänedom, vägledning, information, underbyggt val och yrkeskunskap. Huvudresultatet i studien visade på att majoriteten av eleverna endast fick tillgång till studie- och yrkesvägledning i åttonde och nionde klass vid ett eller två tillfällen inför gymnasievalet. Eleverna saknade mer information kring utbildningar och även kring själva valprocessen. De flesta gjorde sitt val på egen hand och fick hjälp från andra i sin omgivning.

Nyckelord; Studie- och yrkesvägledare, gymnasievalet, självkänedom, information, vägledning

Förord

Vi vill tacka våra familjer och vänner som stöttat oss genom arbetes gång. Vi vill ge ett stort tack till Studie- och yrkesväglarna som tog sig tid att hjälpa oss hitta respondenter och vi vill även tacka våra respondenter som valt att ställa upp. Utan er hade denna studie inte varit möjlig. Vi tackar vår handledare Hilma Holm för tips samt råd som hjälpt oss att föra vårt arbete framåt. Vi vill också tacka varandra för ett gott samarbete där vi stöttat och peppat varandra under arbetets gång.

Arbetsfördelning

Vi dela upp arbete på följande sätt:

Sara har haft huvudansvar för inledning, CIP-teorin, metod samt formalia. Caroline har haft huvudansvar för tidigare forskning, teorin circumscription and compromise. Vidare har vi träffats och skrivit resultat, analys och diskussion gemensamt. Intervjuerna deltog båda två under sedan delade vi upp transkriberingen till tre intervjuer var. Arbetet är skrivit i googledrive där båda har haft tillgång till dokumentet under tiden vi inte skrivit gemensamt.

Innehållsförteckning

1. Inledning	7
Syfte och frågeställningar.....	9
2. Tidigare forskning.....	10
2.1 Studie- och yrkesvägledarens roll i gymnasievalet	10
2.2 Elevernas brytpunkt.....	13
3. Teori	15
3.1 Cognitive Information Processing	15
3.2 Circumscription and compromise	18
3.3 Sammanfattning	19
4. Metod	21
4.1 Metodval.....	21
4.2 Urval.....	22
4.3 Datainsamling.....	23
4.4 Analysmetod.....	24
4.5 Validitet och reliabilitet.....	24
4.6 Etiska ställningstagande	25
5. Resultat	26
5.1 Elevernas tillgång till studie- och yrkesvägledning	26
5.2 Elevernas erfarenhet av studie- och yrkesvägledning	28
5.3 Elevernas förväntningar på studie- och yrkesvägledaren.....	29
5.4 Sammanfattning av resultat	30

6. Analys	31
6.1 Elevernas tillgång till studie- och yrkesvägledning i samband med gymnasievalet	31
6.2 Elevernas upplevelse av studie- och yrkesvägledning inför gymnasievalet	32
6.3 Elevernas förväntningar på studie- och yrkesvägledaren inför gymnasievalet.....	33
6.4 Sammanfattning analys	34
7. Diskussion.....	35
7.1 Resultat diskussion	35
7.2 Metoddiskussion.....	37
7.3 Teori diskussion	38
7.4 Övrig diskussion.....	39
7.5 Vidare forskning.....	39
8. Referenslista.....	40
9. Bilagor.....	42

1. Inledning

Som blivande studie- och yrkesvägledare har vi insett att många grundskolor idag inte har en anställd studie- och yrkesvägledare på 100%. Det finns även de grundskolor som har en anställd studie- och yrkesvägledare på 100% men som dock inte alltid finns tillgänglig för eleverna. Det är något vi har reflekterat över när vi varit på VFU under vår utbildning. Även om en studie- och yrkesvägledare har en tjänst på 100% så hinner inte alltid studie- och yrkesvägledaren vara tillgänglig för eleverna eftersom det är andra arbetsuppgifter som tar mycket av tiden exempelvis administration.

Lovén (2000) belyser att studie- och yrkesvägledarnas ambition att komma eleverna närmare och djupare in på livet omkullkastades på grund av det tidspressade schemat inför elevernas gymnasieval. Vi anser att detta kan påverka eleverna negativt inför sitt framtida studie- och yrkesval, då vägledning bör vara som en röd tråd genom elevernas skolgång från lågstadiet och uppåt. Lovén (2000) lägger stor vikt vid att vägledning bör vara som en process i skolvärlden under en längre tid och inte bara en punktinsats inför gymnasievalet. Denna problematik är en viktig del i elevernas studie- och yrkesval att lyfta för att alla elever bör ha samma tillgång till studie- och yrkesvägledning i skolan idag. Brist på studie- och yrkesvägledning kan leda till att eleverna inte gör ett väl underbyggt val och som i sin tur kan leda till avhopp. Skolverket (2016) menar att vägledning är en livslång process som omfattar information, rådgivning, vägledning samt karriärhantering. Vägledning ska även ses som en central del av det livslånga lärandet. Skolverket (2016) menar även att vägledning är viktigt för att minska elevers studieavbrott samt för att åstadkomma bättre balans mellan utbud och efterfråga vad gäller kompetenser på arbetsmarknaden.

Saskia (2013) skriver i sin artikel, *The effects of career choice guidance on identity development*, om elever får tillräckligt med studie- och yrkesvägledning inför deras gymnasieval ökar elevernas engagemang signifikant för att göra ett väl underbyggt val. Saskia (2013) menar även att om elever inte får tillräckligt med studie- och yrkesvägledning inför gymnasievalet blir det inte ett underbyggt val.

Skolverket (2013) beskriver studie- och yrkesvägledning i både vid och snäv bemärkelse. Studie- och yrkesvägledning i vid bemärkelse kan beskrivas som all den verksamhet som bidrar till att ge eleverna kunskaper samt underlag för att fatta ett beslut om sina studie- och yrkesval. Det handlar om undervisning som rör arbetslivet, studiebesök, information om olika utbildningar, praktisk arbetslivserfarenhet och olika aktiviteter för att öka elevernas självkännedom. Skolverket (2013) beskriver studie- och yrkesvägledning i snäv bemärkelse som personlig vägledning. Exempelvis individuella vägledningssamtal och gruppvägledning. Genom detta ges möjlighet till eleven att själv reflektera över sina framtidsvägar (Skolverket 2013).

Lovén (2015, 132) menar att studie- och yrkesvägledning i skolan handlar om att starta en process för eleverna samt att den bör underhållas och vara som en röd tråd under hela skolsystemet. Lovén belyser även att studie- och yrkesvägledarnas ambition att komma eleverna närmre och gå djupare in på deras liv omkullkastas på grund av vägledarnas tidspressade scheman inför elevernas gymnasieval. Genom detta vill vi som blivande studie- och yrkesvägledare undersöka elevernas upplevelse samt studie- och yrkesvägledarens tillgänglighet inför gymnasievalet. I skollagen står det följande: *“Elever i alla skolformer utom förskolan och förskoleklassen ska ha tillgång till personal med sådan kompetens att deras behov av vägledning inför val av framtida utbildnings- och yrkesverksamhet kan tillgodoses. Även den som avser att påbörja en utbildning ska ha tillgång till vägledning”* (2010:800 §29). Utifrån skollagen anser vi undersökningsområdet relevant då vi vill se hur vi som blivande studie- och yrkesvägledare kan tillgodose elevernas behov på bästa sätt.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med vår undersökning är att ta reda på hur elever som går årskurs ett på gymnasiet beskriver hur de upplever studie- och yrkesvägledning samt tillgängligheten av deras studie- och yrkesvägledares i samband med gymnasievalet.

- Hur mycket studie- och yrkesvägledning upplevde eleverna att de fick tillgång till inför gymnasievalet?
- Hur beskriver eleverna deras upplevelse av studie- och yrkesvägledning?
- Vilka förväntningar hade eleverna på studie- och yrkesvägledaren inför gymnasievalet?

2. Tidigare forskning

I detta kapitel presenteras tidigare forskning. Kapitlet är tematiskt uppdelade i två underkategorier, studie- och yrkesvägledarens roll i gymnasievalet och elevernas brytpunkt. Varje kapitel avslutas med en kort sammanfattning om varför forskningen är relevant för vår undersökning.

2.1 Studie- och yrkesvägledarens roll i gymnasievalet.

Lovén (2000, 111) skriver:

”Vägledaren skulle bry sig om eleverna, vara hjälpsam, informera, förklara bra och utstråla trygghet. Dessutom skulle vägledaren ha goda kunskaper, framför allt om de olika linjerna men också om möjligheter att få arbete, framtidsutsikter och löner”.

Citatet ovan kommer från Lovéns studie Kvalet inför valet (2000) som har sin utgångspunkt i elevers väljande till gymnasieskolan ur tre perspektiv; elevernas, vägledarens och samhället. Studien fokuserar på hur eleverna upplever gymnasievalet och med särskild betoning på samtalen mellan skolans studie- och yrkesvägledare och eleverna. Eleverna som deltog i studien var generellt nöjda med vägledningen de fick ta del av. Dock ansåg en del att studie- och yrkesvägledaren saknade engagemang för att berätta för dem vad de skulle välja för yrkeskategori (Lovén 2000, 236).

Lovén (2000) belyser även i studien att många av eleverna har ett behov av att “lära känna sig själv” samt att många uttryckte sig så som “att de behövde bli klarare över vem jag är och vad jag passar till” inför gymnasievalet. Eleverna gav även intrycket av att de hade förväntningar på studie- och yrkesvägledaren. Deras förväntning var att få mer diskussion kring deras egna situation, både genom att diskutera lämpligheten för olika utbildning och yrken samt att få mer

information Detta resultat framgick i förenkäten (Lovén 2000). Efterenkäten som gjordes tre månader senare visade tydligt att elevernas förväntningar inte hade kunnat uppfyllas. Genom vägledningssamtalen med studie- och yrkesvägledaren hade eleverna inte fått en bättre insikt av “vem är jag och vad passar jag till” (Lovén 2000).

Lovén (2000) beskriver även vägledningen ur ett studie- och yrkesvägledare perspektiv, där han belyser att studie- och yrkesvägledarnas ambition att komma eleverna närmare och djupare in på livet omkullkastades på grund av det tidspressade schemat inför elevernas gymnasieval.

Lovén (2000) lägger stor vikt vid att vägledning bör vara som en process i skolvärlden, han definierar en vägledningsprocess som:

“Enligt min uppfattning bör en vägledningsprocess sträcka sig över minst ett år och bestå av olika planerade insatser från skolan sida” (Lovén 2000, 243).

Genom citatet ovan belyser Lovén (2000) att skolans vägledning inte kan ses som en vägledningsprocess utan att den istället börjar mellan november - december månad och sträcker sig då max 6 månader.

Hanh Quah Theresa Truong's artikel *High school career education: policy and practice* (2011) handlar om en kvalitativ undersökning som är gjord på Ontario High school i USA. Undersökningen visade på elevers missnöje med Studie- och yrkesvägledningen i grundskolan. Två Studie- och yrkesvägledare och 35 elever blev intervjuade (2001, 1).

Resultatet visade att eleverna ville ha mer tid och engagemang från Studie- och yrkesvägledarna. Eleverna ville även ha mer hjälp med hur de skulle gå vidare till högre studier i framtiden och hur de skulle kunna finansiera sina studier. Studie- och yrkesvägledarna i sin tur beskrev att de hade för många elever och för stor arbetsbörda för att kunna ge eleverna vad de vill ha.

Quah och Truong menar på att det skulle vara bättre att ha vägledning i tidigare åldrar och årskurser för att ge mer och djupare kunskap och på så sätt minska omval och felval och förbereda eleverna i god tid inför gymnasievalet. (2011, 22).

Margaretha Mattsson Ottosson's avhandling *I valet och kvalet: En studie om grundskoleelevers gymnasieval* (2008). Syftet med studien var att kartlägga i vilken grad vad och

vilka som påverkar gymnasievalet för ungdomar i årskurs 9. Den beskriver hur ungdomars motivation och förväntningar ser ut när de ska göra sitt gymnasieval. Undersökningen visade på att Studie- och yrkesvägledaren var en person som ungdomarna ansåg kunde påverka dem i deras val, men som de i dagsläget inte såg som någon som de pratar med. För att få information om vilket utbud det finns av gymnasieskolor och utbildningsalternativ använder sig de flesta av ungdomarna i första hand studie- och yrkesvägledaren i kombination med Internet och broschyrer från olika gymnasieskolor (2008, 2). Studien visade även att 7 av 10 elever inte alls hade pratat med eller endast pratat lite med sin Studie- och yrkesvägledare. Ottosson (2008) menar att det här är ett problem som måste lösas för att ungdomar som står mitt i sin valprocess ska kunna få sina självförståelseformer bekräftade av Studie- och yrkesvägledaren på skolan som har en viktig roll i elevernas gymnasieval (2008, 58).

Morgan, Greenwaldt och Gosselins (2014, 481) artikel, *School Counselors' Perceptions of Competency in Career Counseling*, belyser värdet av vägledning i skolan mot elevernas karriärbeslut. Syftet med studien var att förstå hur studie- och yrkesvägledare framförde sina roller samt hur de utövade vägledning så det nådde fram till eleverna (2014, 491). Författarna menar att studie- och yrkesvägledarna i skolans värld måste bli mer sedda av skolans övriga personal samt att rollen bör bli mer marknadsförd, för att eleverna framgångsrikt ska kunna välja en konsekvent framtida väg till fortsatta studier (2014, 481). De belyser att skolans vägledning har en betydande inverkan på elevernas utbildning samt deras personliga utveckling. De individuella vägledningssamtalen och grupp vägledning bidrar direkt till elevernas framgång i klassrummet men även till framtida studier och arbete (2014, 484).

18 studie- och yrkesvägledare blev intervjuade i studien och resultatet av detta blev att nio av deltagarna upplevde känslor av att de inte kunde hjälpa eleverna att planera inför framtiden samt eftergymnasiala studier och sysselsättningar. Detta grundar sig i brist på *kompetens* inom området samt att deras roll inte var tillräckligt synlig för eleverna (2014, 489).

Sammanfattningsvis visar olika studier på att studie- och yrkesvägledarens roll i skolans värld är väldigt viktigt. Inte enbart till gymnasievalet utan genom hela skoltiden från början till slut. Detta för att elever ska kunna göra väl underbyggda studie- och yrkesval. Elever känner sig tryggare i sitt val till gymnasiet samt att det blir ett väl underbyggt val med hjälp av skolans studie- och yrkesvägledare. Studierna ovan visar även att det är viktigt att se vägledning i grundskolan som en process, där det börjas i tid till gymnasievalet, men helst redan i småskolan

för att nå ett så bra resultat som möjligt. Även att eleverna ska känna sig säkra inför valet och att det är något de verkligen vill. Då det finns många studie- och yrkesvägledare som inte har heltidstjänster och som beskriver att de har ont om tid för att hinna med sitt arbete gör det att eleverna inte får tillgång till den vägledning de behöver. Genom de tidigare forskningsresultaten vill vi undersöka hur studie- och yrkesvägledaren påverkar och ser eleverna i deras gymnasieval.

2.2 Elevernas brytpunkt

Saskias (2013) artikel, *The effects of career choice guidance on identity development*, handlar om effekter av elevers studie- och yrkesval i identitetsutveckling. Författaren undersökte nivåer i identitetsutveckling före och efter studie- och yrkesvägledning. Författaren menar att elevernas studie- och yrkesval ses som en av de viktigaste uppgifterna i slutet av elevernas identitetsutveckling. Enligt Saskia (2013) är elevernas engagemang och utforskningsförmåga två viktiga faktorer för deras identitetsutveckling. Med begreppet utforskning menar författaren att eleverna bör överväga olika alternativ och möjligheter innan de tar några beslut (Saskia, 2013).

Eleverna som deltog i studien fick ta del av ett vägledningsprogram. Där de både innan och efter vägledningsprogrammet blev intervjuade. Saskia (2013) kom fram till att efter deltagarna fått ta del av vägledning visade de ett signifikant ökat engagemang för sina studie- och yrkesval samt att deras identitet hade blivit mer utvecklad och att eleverna hade fått en positiv effekt av vägledningsprogrammet.

Lovén (2015, 132) menar att skolor idag bör ha vägledning genom hela skoltiden. Lovén beskriver att valet till gymnasiet är en process som kan ta lång tid för den enskilda eleven. Även val av eftergymnasiala studier ingår i den processen. Lovén belyser att studie- och yrkesvägledning i skolans värld handlar om att starta upp en process samt underhålla den (Ibid, 132).

Lovén (2015, 132) menar att det inte enbart är valprocessen i sin helhet som gör att studie- och yrkesvägledning i skolan behöver påbörjas i god tid, utan det handlar även om att den enskilde eleven kan behöva mer tid på sig för att påverka sina betyg för att komma in på en viss utbildning eller skola. Genom detta menar Lovén att studie- och yrkesvägledning i skolan, både i

snäv och vid bemärkelse, bör vara som en röd tråd genom hela skolsystemet. Från förskolan upp till gymnasieskolan men även eftergymnasiala studier och vuxenutbildningar (Ibid, 132).

Sammanfattningsvis visar tidigare studier på att elevernas val till gymnasiet är en mer komplex uppgift idag än tidigare. Elevernas identitet utvecklas i samband med deras studie- och yrkesval samt att det blir en brytpunkt för eleverna. Forskningen visar att studie- och yrkesvägledningen behövs under hela skolprocessen och inte bara i högstadiet inför gymnasievalet, eftersom eleverna ska kunna göra ett väl underbyggt val. Därav vill vi undersöka elevernas upplevelse samt studie- och yrkesvägledarens tillgänglighet inför gymnasievalet. Detta för att vi som kommande studie- och yrkesvägledare vill på bästa sätt tillgodose eleverna med vägledning som en röd tråd så eleverna kan göra ett väl underbyggt studie- och yrkesval.

3. Teori

Teorierna som presenteras i detta avsnitt förklarar hur en individs tankesätt, upplevelser samt förväntningar kan förstås. Samtliga teorier har relevans till undersökningens analys och diskussion. De teorier som presenteras är Cognitive Information Processing, CIP-teorin, och Linda Gottfredsons teori, circumscription and compromise.

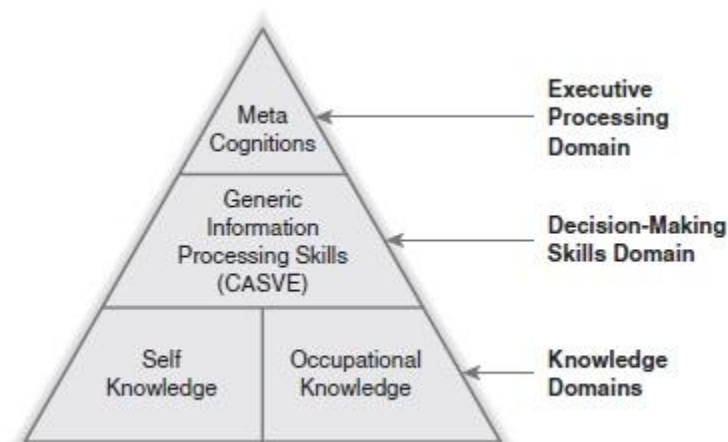
3.1 Cognitive Information Processing.

Cognitive information processing, även kallad CIP-teorin, är en karriärteori som visar hur studie- och yrkesvägledare kan ge den sökande kunskaper samt verktyg för att göra ett väl underbyggt karriärval. Syftet med CIP-teorin är att den sökande skall få så pass många verktyg och kunskaper så denne blir en skicklig problemlösare men även beslutsfattare till sina olika karriärval. (Peterson Sampson Jr, Lenz & Reardon, 2002, 312). Detta belyser författarna av teorin genom ett gammalt ordspråk:

"Give people a fish and they eat for a day, but teach them how to fish and they eat for a lifetime".

CIP-teorin grundar sig på Frank Parsons teori, Choosing a Vocation, där han hade tre nyckelfaktorer till individens karriärval: clear self-understanding, knowledge of occupations och the ability to draw relationships between them. Grundarna av CIP teorin har tagit till sig dessa tre nyckelfaktorer och byggt vidare på dem: självkänedom (self-knowledge), kunskap om yrkeslivet (occupational knowledge) och förmågan att fatta karriärbeslut (career decision making) (Ibid, 313).

Grundarna av CIP har utformat en modell i form av en pyramid (se figur 1). Basen i pyramiden är självkännedom samt kunskap om yrkeslivet. Dessa två begrepp är de grundläggande faktorerna för att göra ett väl underbyggt karriärval. (Ibid, 319).

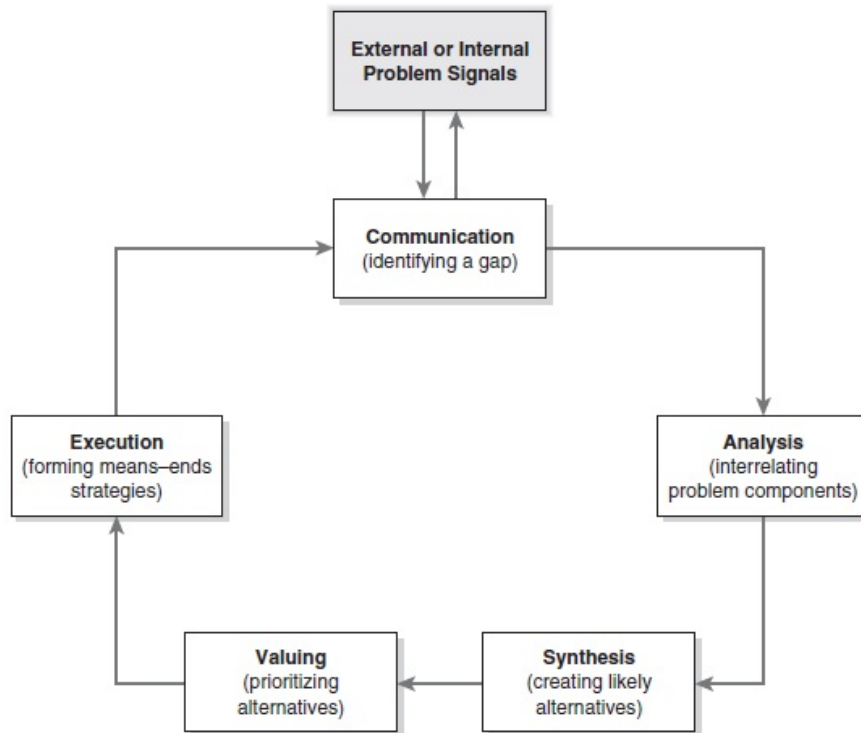
Figur 1, Pyramid of Information Processing Domains

Peterson, Sampson Jr, Lenz & Reardon 2002, 320

Första delen av basen i pyramiden är självkännedom. Självkännedom hos en individ hör hemma i händelseminnet, där individens händelser under en livstid samlas. Dessa händelser bildar tillsammans individens självbild. Självkännedom hos en individ utvecklas genom två processer, den första processen är förstärkning av individens självkännedom medan den andra processen innebär att rekonstruera individens händelser genom att sammanlänka tidigare händelse med nya händelser (Ibid, 320).

Den andra delen av pyramidens bas är kunskap om yrkeslivet. Genom att yrkeskunskap finns som tillgängligt för individer, ska de ny kunskap genom en kombination av ny respektive gammal information (Ibid, 320).

Mitten av pyramiden innefattar förmågan att fatta beslut. Denna domänen består av igenkännande av problem till ett genomförande av lösning. CIP-teorins grundare har framställt denna nivån som en cykel i fem steg. Cykelns namn är *CASVE* (se figur 2), och varje bokstav beskriver en process för den sökande (Ibid, 323).

Figur 2, the five stages of the casve cycl of information processing skills used in decision making.

Peterson, Sampson Jr, Lenz & Reardon 2002, 324

Communication (C): Den sökande upptäcker att det finns ett gap mellan den nuvarande situationen och den önskade situationen. Den sökande blir medveten om detta genom att göra en undersökning i sitt problemområde. Den sökandes problemområde kan sträcka sig över karriärproblem och dess inverkningsfaktorer. När den sökande fått gapet klart och tydligt framför sig, skapas en motivation hos denne att lösa problemet (Ibid, 324).

Analysis (A): Den sökande analyserar noga varför ett gap har uppstått, detta leder i sin tur till att den sökande kan skapa en bild av problemet. Även analyser vilka tänkbara faktorer som kan spela in i gapet (Ibid, 325).

Synthesis (S): Den sökande försöker nu hitta lämpliga lösningar på problemet. Detta gör individen genom två olika processer. Den första processen är att bearbeta alternativ, där individen funderar kring vilka lösningar som finns tillgängliga. Den andra processen innebär att

individens klagör alternativ. Detta gör individens genom att ta relevanta förslag till att bli en konkret lösning på problemet (Ibid, 325).

Valuing (V): Den sökande värderar här de olika valmöjligheterna denne har tagit fram och väger de olika alternativen mot varandra. Detta leder den sökande till ett beslut (Ibid, 326).

Execution (E): Nu är den sökande redo att göra upp en plan. I planen ska det ingå delmål för att den sökande ska hålla uppe motivationen att nå sitt mål (Ibid, 326).

Toppen av pyramiden (se figur 2) är metakognition. Detta handlar om individens tänkande och reflekterande över väljandet samt beslutet (Ibid, 327). Tankar som kan uppstå när individer har gjort ett val, eventuellt tagit ett beslut, kan vara: Var det här rätt val? Vad kan jag göra om det inte blir som jag förväntat mig? Om individens inte blir helt nöjd med sitt beslut, kan individens gå tillbaka och undersöka om det finns andra alternativ att gå efter. Förutsättningen för att detta ska fungera för individens är att denne har en egen medvetenhet om sitt eget ansvar i beslutstagandet (Ibid, 328).

Med hjälp av CIP-teorin kan studie- och yrkesvägledare hjälpa eleven framåt att nå sitt mål, genom att få eleven att känna sig själv och vad denne faktiskt är intresserad av. Även att eleven får kännedom om yrkeslivet, genom till exempel prao, arbetsmarknadskunskap etc. På detta sätt kan studie- och yrkesvägledaren senare hjälpa eleven att ta sitt beslut om det finns behov av detta, exempelvis vägledning fram till rätt gymnasieval för eleven.

3.2 Linda S. Gottfredson, Circumscription and compromise

Linda S. Gottfredson's (2002) karriärväglings teori *Circumscription and compromise* fokuserar på hur individer ser sig själva gentemot omvärlden. Teorin belyser hur individer formas, de begränsningar och prioriteringar som finns i studie- och yrkesvalet. Gottfredson (2002) menar att individens självbild som består av kön, värderingar, förmågor och klasstillhörighet har en stor betydelse för individens yrkesval. Individens har även stereotypa bilder av yrken och de personer som arbetar inom olika yrken. Ungdomar och vuxna delar in yrken efter huvudkategorier, såsom manligt/kvinnligt och efter yrkets status. Tillslut matchas dessa stereotypa bilder av yrken med individens egna självbild.

Gottfredson (2002) delar in utvecklingen av en individs självbild och yrkesambitioner i fyra nivåer:

- Nivå 1 (3–5 år) – I den här nivån börjar barnen att klassificera människor utifrån väldigt enkla premisser, såsom stor/liten. De blir även medvetna om skillnader mellan kön, och relaterar till yrken som vuxna av samma kön har.
- Nivå 2 (6–8 år) – I nästa nivå börjar barnen förstå vad en könsroll innebär. Barnens drömyrken begränsas av barnens syn på vad som är lämpligt för det egna könet.
- Nivå 3 (9–13 år) – Barnen i den här åldern börjar nu även väga in faktorer som status vid valet av drömyrke. De blir även medvetna om vilka förväntningar familjen har på deras framtida yrke.
- Nivå 4 (14-) – Från 14 års ålder blir det alltmer viktigt att framhäva sig för det motsatta könet. Det här innebär att de omedvetet försöker efterlikna stereotypen av det egna könet. Av rädsla för att bryta mot normen, går väldigt få ungdomar utanför normen för vad som är normalt för det egna könet (2002, 96).

Gottfredson (2002) beskriver hur vi väljer och de prioriteringar vi har i beslutsprocessen. I vårt studie- och yrkesval prioriterar vi i första hand det som motsvarar vårt kön/genus, därefter kommer status/socialgruppsstillhörighet och till sist personens egna intressen. Det centrala i teorin är också strävan efter självförverkligande och hur individer formas av sin omgivning och på så sätt begränsas i sitt valjande. Teorin tar även upp det faktum att de flesta av oss kompromissar i vårt valjande, och att ett studie- och yrkesval snarare handlar om ett accepterande av ett alternativ, än möjligheten att välja fritt. (2002, 85–145)

3.3 Sammanfattning

Vi har valt de här två teorierna eftersom att de belyser hur komplext ett val kan vara. Hur många faktorer som spelar in och vad som påverkar en människa i en valsituation. Även hur en människas utveckling kan se ut och vad som underbygger valen man gör.

I CIP teorin benämns tre faktorer för att kunna göra ett väl underbyggt val. Dessa är självkännedom, kunskap om yrkeslivet och förmågan att fatta karriärbeslut (Peterson m.fl. 2012). Dessa tre faktorer är något som kan ligga till grund för att elever ska kunna göra ett väl underbyggt val till gymnasiet.

Gottfredson's (2002) teori belyser hur individer formas, vilka begränsningar samt prioriteringar som finns i studie- och yrkesvalet. Det som även framhävs i teorin är att individer påverkas och formas av sin omgivning. Vilket kan förklara individers upplevelse inför gymnasievalet.

De valda teorierna kommer appliceras på empirin för att kunna analysera och förklara studiens resultat. Även för att få svar på studiens frågeställningar, Hur mycket studie- och yrkesvägledning upplevde eleverna att de fick tillgång till inför gymnasievalet? Hur beskriver eleverna deras upplevelse av studie- och yrkesvägledning? Vilka förväntningar hade eleverna på studie- och yrkesvägledaren inför gymnasievalet?

4. Metod

I detta kapitel kommer den metod samt det tillvägagångssättet som använts att presenteras. Utifrån studiens syfte och frågeställningar valdes en kvalitativ metod. Arbetet har följts av Vetenskapsrådets etiska riktlinjer. Kapitlet innehåller en presentation över bearbetning av insamlat material och en presentation över tillvägagångssättet.

4.1 Metodval

Larsen (2009, 21) belyser att det finns två huvudtyper när det gäller val av metod, kvalitativ metod och kvantitativ metod. Innan val av metod, gjorde vi som Larsen (2009, 21) nämner, tänk igenom vad man vill uppnå med sin undersökning samt vad man vill ha ut av den och välj metod ut efter det. Detta resultera i att vi valde den kvalitativa metoden, då vi ansåg att den kvantitativa metoden hade blivit för stort för oss, då vi hade tidsbegränsat samt att enkäter tar lång tid att analysera. Vi ville även få ut så mycket information som möjligt från våra respondenter för att få fram ett tydligt resultat samt få svar på vårt syfte samt frågeställningar. Med en kvalitativ metod hade vi chans att ställa följdfrågor och fördjupa oss mer under intervjuernas gång.

Inom den kvalitativa metoden finns det många tillvägagångssätt att välja mellan och efter mycket diskussion valde vi att göra samtalsintervju. Anledningen till att det blev samtalsintervju är som Larsen (2009, 85) benämner att en samtalsintervju innebär långvariga, intensiva intervjuer där intervjuaren är intresserad av att nå en djupare förståelse av respondentens beteende och agerande samt dennes motiv, erfarenheter och upplevelser. Genom samtalsintervju ansåg vi att det blev en bättre helhetsbild med kroppsspråk, tonläge och information, men även att vi som intervjuare fick vi även en bättre kontakt med respondenten. Larsén (ibid, 85) nämner även att det är viktigt att spela in intervjuerna, då samtalet får ett helt annat flyt och intervjuaren

kan koncentrera sig på respondentens historia men även kroppsspråk och mimik för att få en helhetsbild av respondentens historia.

Vidare belyser Larsén (2009, 85) att det är viktigt att en samtalsintervju inte är alltför styrd eller strukturerad, utan det är väldigt viktigt att respondenten får utrymme och tillfälle att tala fritt samt att välja sina egna ord utifrån frågeställningen.

Vi diskuterade fram och tillbaka om den kvantitativa metoden hade kunnat användas, då vi hade nått ut till en större urvalsgrupp och hade med all sannolikhet fått in fler svar från respondenter att kunna jämföra. Vi ansåg att med den kvantitativa metoden hade vi tappat många djupgående berättelser om respondenternas upplevelser men även helhetsbilden med kroppsspråket. Hade vi tappat de djupgående berättelserna ansåg vi att vi även hade tappat bort studiens syfte, *hur elever som går årskurs ett på gymnasiet beskriver upplevelsen samt tillgängligheten av deras studie- och yrkesvägledares i samband med gymnasievalet*, då vi ansåg det lättare att få fram upplevelser genom intervjuer och inte enkätfrågor. Vi kände även att den djupgående informationen från respondenterna hade missats på grund av stängda frågor. Då den kvantitativa metoden oftast görs med stängda kryssfrågor.

4.2 Urval

Urvalet av respondenter har byggts på de krav forskarna har haft, att respondenterna ska gå första året på gymnasiet, detta för att gymnasievalet ska ligga färskt i minnet för respondenterna. Urvalet baserades inte på kön eller befattning utan på ålder och gymnasieprogram. Det var sex respondenter från två olika gymnasieskolor i samma kommun.

Urvalet blev gjort med något Larsén (2009, 78) beskriver som snöbollsmetoden. Snöbollsmetodens innebörd är att forskarna tar kontakt med personer som de tror har goda kunskaper inom det ämnet studien ska genomföras. Dessa personer som forskarna har tagit kontakt med kan i sin tur tipsa andra personer som det kan vara värt att prata med (Ibid, 78) I detta fall var det studie- och yrkesvägledaren på skolorna som blev kontaktade och som fick författarnas krav: Att respondenten skulle gå första året på gymnasiet samt att de skulle gå ett teoretiskt gymnasieprogram. Författarna valde att endast kontakta respondenter på teoretiska

program eftersom att de var majoritet i den utvalda kommunen. Studiens syfte, *hur elever som går årskurs ett på gymnasiet beskriver upplevelsen samt tillgängligheten av deras studie- och yrkesvägledares i samband med gymnasievalet*, låg till grund för valet av respondenter.

Studie- och yrkesvägledaren på skolorna fick därefter själva välja ut passande respondenter som kunde vara bra för studien. De respondenter som kom till att ställa upp på intervjuer med författarna var enbart tjejer. Det var en kille som uteblev som hade tackat ja till att ställa som respondent. Författarna anser att det inte har påverkat resultatet då studien grundar sig i deras upplevelser och inte vid kön. 15 skolor blev kontaktade dock blev det endast gensvar från 2 skolor där studie- och yrkesvägledarna var villiga att hjälpa till med respondenter. Det var svårt att få tag på respondenter och när intervjutillfällena väl var inbokade uteblev 2 elever som skulle vara med på intervju. Tack vare studie- och yrkesvägledaren blev det två spontanintervjuer med två andra elever som hon fick tag på snabbt i korridoren som var villiga att ställa upp.

Elever som går första året på gymnasiet anses vara mer passande för att kunna besvara studiens frågeställningar än vad utbildade studie- och yrkesvägledare som arbetar på grundskolan är, då det är eleverna och deras synvinklar som ligger till fokus för studien.

4.3 Datainsamling

Intervjuguiden blev utformad utefter vårt syfte och frågeställningar, då vi tänkte efter vad vi ville ha ut av undersökningen och vad för frågor som blivit passande för det. Därefter kontaktade vi skolor i södra Skåne och fick kontakt med studie- och yrkesvägledare där som hjälpte oss att få tag på respondenter. Samtalsintervjuerna sker på två olika gymnasieskolor i södra Skåne under en period. Undersökningen sker på skolorna i avskilt rum för att eleverna ska känna sig avslappnade och trygga under intervjun samt att intervjuerna inte ska störas av utomstående. Vi informerade respondenterna att det är frivilligt att delta samt att alla kommer vara anonyma i undersökningen, både elever och skolor.

Intervjuerna kom att spelas in på enbart ljud, för att detta skulle underlätta för både respondenterna och intervjuaren. Då vi spela in intervjuerna fick vi som intervjuare större chans att se helheten av vad respondenten ville få fram med sitt svar genom både tal och kroppsspråk.

Detta gjorde även så intervjuaren blev koncentrerad på respondenten och hade fullt fokus på denne.

4.4 Analysmetod

Analysen av intervjuerna har genomförts med en innehållsanalys. Syftet med innehållsanalys är att identifiera mönster, samband och gemensamma drag eller skillnader (Larsen 2009, 101). Tillvägagångssättet för detta har varit följande, forskarna har samlat in materialet genom strukturerade intervjuer. Dessa fördes sedan över från inspelning till ordagrann text sammanställning. Texterna har därefter kodats för att sedan kunna föras in och sorterats i olika kategorier. Utifrån de olika kategorierna har materialet granskats och mönster från elevernas svar har identifierats. Slutligen har forskarna fått fram tre kategorier av intervjuerna som utgör resultatet av analysen (Larsen 2009, 102).

4.5 Validitet och reliabilitet

Larsen (2009, 40) menar att validitet rör sig om giltighet och relevans, att ställa de rätta frågorna utifrån undersökningens problemformulering och frågeställningar som valts. Larsen (2009, 80) belyser även att det kan vara enklare att försäkra sig med hög validitet i kvalitativa undersökningar än i kvantitativa undersökningar. Utgångspunkten för det är att i exempelvis intervjuer kan man göra ändringar under arbetets gång, ifall författarna upptäcker att det finns andra detaljer som är viktiga och relevanta för frågeställningen. Respondenterna tillåts även att ta upp saker de själva betraktar som viktiga och utifrån det kan författarna finna fler förklaringsätt. Genom en flexibel process där författarna kan ändra frågorna efterhand bidrar även till en högre validitet (Ibid, 81).

Genom ovanstående anser vi att validiteten i denna uppsats är god.

Ett närliggande begrepp är reliabilitet som innebär tillförlitligheten samt precisionen i mätningen på undersökningen (Ibid, 41). Reliabilitet uttrycker även att informationen bör

behandlas på ett noggrant sätt. Ett sätt att säkerställa hög reliabilitet är genom att hålla ordning på intervju- och observationsdata, så författarna inte blandar ihop vilken respondent som har sagt vad. (Ibid, 81). För att förebygga detta kan författaren vara noggrann vid hanteringen av data men även vara mer än en person när intervjuerna genomförs. Generellt uppnår arbetet en högre reliabilitet om det är flera personer som arbetar med samma sak (Ibid, 81). Larsen (2009, 81) belyser även att författarna ska vara medvetna om samt ta hänsyn till att reliabiliteten kan bli låg vid tolkning av data. Dock ansåg vi att våra långa och omfattande intervjuer kunde få en god reliabilitet. Detta utifrån att vi har varit ute efter individens egen upplevelse, erfarenhet och berättelse. Vi har genom dessa intervjuer kunnat ställa följdfrågor och haft flera öppna frågor där respondenten fått svara fritt utifrån sin egen erfarenhet, utifrån det har vi kunnat få en tydlig bild.

4.6 Etiska ställningstaganden

Vetenskapsrådet (2002, 6) presenterar fyra huvudkrav som har tagits hänsyn till i studien. Dessa krav kallas följande: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Dessa huvudkrav specificeras och presenteras nedan.

Informationskravet: Författarna har tagit del av informationskravet genom att meddela respondenterna om hur deras uppgifter kommer att behandlas i studien. Att studien är frivillig och att respondenterna kan avbryta sin medverkan när de vill.

Samtyckeskravet: Respondenterna till studien är över 16 år och behövde därför inte vårdnadshavares samtycke. Författarna informerade respondenterna om att de kunde avbryta sin medverkan i studien utan att det skulle kunna få några negativa påföljder.

Konfidentialitetskravet: Författarna har tagit del av konfidentialitetskravet genom att använda fiktiva namn på respondenterna samt att geografisk plats inte är angiven.

Nyttjandekravet: All insamlad data och uppgifter till studien har författarna hanterat varsamt och varit noga med att det inte har lämnats ut till utomstående personer.

5. Resultat

I detta kapitel redovisas resultaten från intervjuerna med elever som går årskurs ett på gymnasiet. Det var tre elever från en gymnasieskola och tre elever från en annan gymnasieskola. Alla respondenterna kom från olika grundskolor. Intervjuerna är gjorda med totalt 6 elever från två olika gymnasieskolor i Skåne. Vi har gett respondenterna fiktiva namn. Lisa, Tova och Sandra från gymnasieskola 1 och Ellen, Stella, Oliva från gymnasieskola 2. Här presenteras elevernas erfarenheter av studie- och yrkesvägledning i samband med gymnasievalet. Dispositionen av resultatet är strukturerat efter studiens syfte och frågeställningar.

5.1 Elevernas tillgång till studie- och yrkesvägledning

På frågan “Kände du att du fick tillgång till studie- och yrkesvägledning i högstadiet vad gäller valet till gymnasiet?” svarade Tova, Lisa, Ellen och Stella att de hade tillgång till studie- och yrkesvägledning och två av eleverna ansåg att de inte hade någon tillgång alls till studie- och yrkesvägledning i grundskolan. Dock var synen på tillgänglighet olika, Tova svarade att de hade tillgång men att de var tvungna att boka tid långt innan då studie- och yrkesvägledaren endast var där 3 dagar i veckan. Lisa ansåg också att det fanns tillgång men inte särskilt ofta som studie- och yrkesvägledaren hade tid. Ellen och Stella svarade att de hade självklar tillgång till studie- och yrkesvägledning och att studie- och yrkesvägledaren alltid fanns tillgänglig på skolan, antingen i korridoren, cafeterian eller på sitt rum på administrationen. Sandra och Olivia hade en mindre bra upplevelse angående studie- och yrkesvägledarens tillgänglighet på skolan. Olivia visste inte vad en studie- och yrkesvägledare kunde hjälpa till med i högstadiet mer än att alla elever i årskurs nio blev kallade till studie- och yrkesvägledaren på obligatoriskt samtal.

Skolan som Sandra gick på hade ingen anställd studie- och yrkesvägledare och rektorn ansåg att eleverna inte behövde någon, men efter påtryckning från eleverna fick skolan en studie- och yrkesvägledare nerskickad från Stockholm. Sandra utvecklade sitt svar med:

“Hon kom ju ner dagen innan och så var det väl att hon hade 10 minuters presentation och lite så att det finns de här linjerna och de här. Och sen var det fem minuter in till henne. Tanken var egentligen att vi inte skulle få prata med någon studievägledare men eftersom vi tvinga på dem det så fick vi ju då henne. men det var liksom ja, vi gick in där och pratade med henne och sen så kom man ut och bara ja jag vet fortfarande inte”. (Sandra)

Sandras erfarenhet av studie- och yrkesvägledning var att den var otillräcklig. Hon skulle vilja ha mer studie- och yrkesvägledning till sitt gymnasieval med mer djupgående samtal om vad hon skulle kunna välja utefter sina intressen. Sandra ansåg även att det hade varit bra om hon fick en överblick på hur svår linjen hon valde skulle vara samt vad den skulle innehålla för kurser. Då många av eleverna kände att de inte fick tillräckligt med studie- och yrkesvägledning och att den de fick inte var till stor nytta, ställde vi frågan “vem pratade du med inför ditt gymnasieval?” Lisa, Sandra och Olivia svarade följande på frågan:

“Föräldrar, kompisar mest, lite lärare. Lärarna tyckte att det var ett bra val och de tyckte om skolan.” (Lisa)

“Vi fick en syv typ sista dagen innan man skulle lämna in från Stockholm och vi fick fem minuter med henne sen var det att man fick prata med mamma och pappa liksom “(Sandra)

“En gång med SYV och med vänner/familj” (Olivia)

Det som främst framkom var att eleverna hade fått ta stöd av vänner, familj samt lärare inför sitt gymnasieval. Detta grundar sig i brist på studie- och yrkesvägledning.

5.2 Elevernas erfarenhet av studie- och yrkesvägledning

Lisa, Tova, Sandra, och Olivia hade en tråkig erfarenhet av studie- och yrkesvägledning i högstadiet. De fick frågan “När började studie- och yrkesvägledningen på din skola i högstadiet?”. Ellen svarade att de fick tillgång redan i början av sjunde klass.

“De kom ut i sjuan och informera om högstadiets innebörd och hur viktigt det var med gymnasievalet och så. Sen kom de ut och informera om valet och vilka program som fanns att välja”. (Ellen)

Lisa, Tova, Sandra, Stella och Olivia svarade att de endast hade studie- och yrkesvägledning i nionde klass, inför gymnasievalet och att det då var obligatoriska möten. De kände att de hade fått väldigt lite studie- och yrkesvägledning i högstadiet och de önskade att de hade fått tillgång till fler tillfällen med en studie- och yrkesvägledare. Det som eleverna främst tryckte på att de hade gått miste om gällande studie- och yrkesvägledning till gymnasievalet var information om vilka program som fanns att välja samt vad programmen hade för innebörd med kurser osv. Även hur de skulle göra själva valet och vad de olika programmen kunde leda till i framtiden med högskola/universitet. Det som även framkom under intervjuerna var att eleverna, som kände att de hade fått en mindre bra upplevelse av studie- och yrkesvägledning, fick välja program utifrån deras betygspoäng och fick inte frågan vad de var intresserade av eller vad de ville gå för program. Citaten nedan är från Sandra och Lisa som uttryckte sina tankar om sina erfarenheter med studie- och yrkesvägledningen i samband med gymnasievalet:

“Ja alltså jag hade nog velat ha mer information om vad det kan leda till, alltså högskola och så vidare, på de olika linjerna jag tog upp hos henne. För det blev ju att jag ville fråga men jag visste inte så mycket om det. Så jag hade behövt mer information för att kunna veta”
(Sandra)

“Kanske prata om det mer för jag visste inte vad det innebar. Jag visste inte ens hur man gjorde valet till en början. Jag förstod inte att man kan kunde ändra, jag förstod inte hela den processen. Det framgick inte. Vi gick igenom att man kunde välja men inte när man

kunde välja. De flesta trodde att när man gjorde första valet att man hade kommit in då men det var det inte. Utan man fick vänta sen och kolla om man kom in. Det framgick inte. Otydlig information.” (Lisa)

En av frågorna som ställdes till intervjupersonerna var “Vad skulle du behöva i ditt val? Fattades något?” Ellen och Stella tyckte inte att det fattas något. Lisa, Tova, Sandra och Olivia svarade att de tyckte att det fattades information och instruktioner kring hur gymnasievalet skulle gå till. Tova och Lisa beskrev även att det fattades motivation och positivitet från vägledarens sida, att de borde på ett mer pedagogiskt sätt hjälpt eleverna till ett tryggt val. De hade velat ha djupare samtal och frågeställningar och ett större engagemang från vägledaren.

5.3 Elevernas förväntningar på studie- och yrkesvägledaren

Samtliga elever beskrev sina förväntningar på vägledaren som någon att vända sig till för att få stöttning i gymnasievalet och någon att få information av. En kunnig person som kan ge olika alternativ på utbildningar etc. Tova beskrev sina förväntningar på studie- och yrkesvägledaren:

“Jag tänkte att hon ska hjälpa mig mer vad jag skulle välja och så jag blev mer säker på mitt val. Men det gjorde hon ju inte. Blev mer osäker efter att jag hade pratat med henne “(Tova)

Tova kände sig mer osäker efter sitt möte med sin studie-och yrkesvägledare eftersom denne avrådde henne att inte gå naturprogrammet som hon ville eftersom att hon hade svårt för matte. Istället gav vägledaren som förslag att Tova borde gå samhällsprogrammet utan att ha tagit reda på om detta var något hon ville gå. Tova berättar om sin erfarenhet:

“Ja. Först var jag mest intresserad av att läsa natur men sen så sa min vägledare att det var kanske bättre att du väljer något annat. Hon föreslog samhälle men jag tycker samhälle är för mycket att bara fortsätta med grundskolan och det var inte riktigt min grej eller något som jag gillar “. (Tova)

Tova valde ekonomi-juridik programmet och trivs idag väldigt bra med sitt gymnasieval. Tova hävdar dock att hon verkligen hade velat ha mer studie- och yrkesvägledning till gymnasievalet för att verkligen vara säker på sitt beslut.

5.4 Sammanfattning av resultat

Resultatet visar på att majoriteten av eleverna ansåg sig fått för lite tid med sin Studie- och yrkesvägledare inför gymnasievalet. Ingen av de intervjuade hade haft vägledning i tidigare årskurs än i sjunde klass och kände att det blev för lite och för stressigt med endast ett eller två möten precis inför valet. Majoriteten ansåg också att de skulle behövt mer information av studie- och yrkesvägledare kring de olika programmen och skolorna även hur valet går till och vad man bör tänka på.

6. Analys

I detta kapitel analyseras det empiriska materialet med hjälp av de tidigare presenterade teorierna samt tidigare forskning. Kapitlet är tematiserat utifrån studiens syfte och frågeställningar.

6.1 Elevernas tillgång till studie- och yrkesvägledning i samband med gymnasievalet

Lisa, Tova, Sandra, och Olivia hade dålig erfarenhet av studie- och yrkesvägledning inför gymnasievalet. På en av skolorna fanns inte någon anställd studie- och yrkesvägledare. Enligt Sandra gjorde detta så hon blev osäker på sitt val och inte visste riktigt vad hon skulle välja och kände att hon behövde bli mer medveten om sig själv och om sitt val. Fyra av respondenterna beskrev att de endast fått tillgång till en studie- och yrkesvägledare vid en till två kortare tillfällen och var därför osäkra i sitt val. Enligt CIP-teorin är basen i att göra ett väl underbyggt gymnasieval elevernas självkänedom samt elevernas kunskap om yrkeslivet. Genom självkänedom får eleverna en klarare självbild om vad de skulle vilja göra i framtiden. Kunskaper om yrkeslivet är lika viktigt för eleverna att ha kännedom om, då det kan vara avgörande faktor i deras senare del av yrkeslivet. För en ökad självkänedom samt en ökad kunskap om yrkeslivet hade elevernas studie- och yrkesvägledning behövt börjat tidigare i grundskolan. Utifrån CIP-teorin är studie- och yrkesvägledarens roll att stödja eleverna till en ökad självkänedom samt få mer kunskap om yrkeslivet. På så sätt får eleverna fler verktyg till att göra ett väl underbyggt gymnasieval. (Peterson mfl, 2002, 320) Detta visar att eleverna hade behövt mer studie- och yrkesvägledning i grundskolan för att kunna göra ett väl underbyggt val till gymnasiet. Detta beskriver Lovén (2000) i sin avhandling kvalet inför valet. Elever har ett behov av att "lära känna sig själv" samt "bli klarare över vem jag är och vad jag passar till" inför

deras gymnasieval. De har även ett behov av att få mer diskussion kring deras egna situation, olika utbildningar och yrken men även mer information (Lovén 2000). Hade Lisa, Tova, Sandra och Olivia varit mer medveten om vilka valmöjligheter som finns tillgängliga hade möjligtvis de valt annorlunda inför sitt gymnasieval. CIP-teorin (Peterson Sampson Jr, Lenz & Reardon 2002, 328) beskriver våra tankar samt våra reflektioner när vi ska lösa ett problem eller fatta ett beslut om vår karriär eventuellt våra karriärmöjligheter. Om individen inte är helt nöjd med sitt beslutfattande eller sitt val kan denne gå tillbaka till föregående steg som är casve. Utifrån CIP-teorin stämmer detta bra in på Lisa, Tova, Sandra och Olivia då de hade behövt mer tid på sig att göra sitt val, de hade alltså behövt ta ett steg tillbaka och fått mer kunskap om vilka alternativ som kunde vara möjliga, vilket är kallat Synthesis i Casve-cykeln (Ibid, 325). Hade Lisa, Tova, Sandra och Olivia fått mer tid på sig i sitt val och mer stöd hade de haft större möjlighet att undersöka fler valmöjligheter och då hade deras gymnasieval möjligtvis blivit annorlunda.

Individens självbild har en stor betydelse för individens yrkesval (Gottfredson 2002). Eftersom ingen av intervjupersonerna hade fått någon studie- och yrkesvägledning tidigare än i årskurs 7 och endast träffat sina vägledare en till två gånger kan det vara svårt att skapa en större självmedvetenhet. Lovén (2000) menar att det blir sent vid gymnasievalet och processen behövs påbörjas tidigare.

6.2 Elevernas upplevelse av studie- och yrkesvägledning inför gymnasievalet

Majoriteten av intervjupersonerna beskrev hur de fick ta stöd på annat håll än hos sin studie- och yrkesvägledare på grund av få väglednings tillfällen och dåligt förtroende för sin studie- och yrkesvägledare. De vände sig till familj och vänner för att få hjälp med att välja gymnasium. Gottfredson (2002) beskriver att individer formas av sin omgivning och på så sätt begränsas i sitt väljande. Även att de flesta av oss kompromissar i vårt väljande, och att ett studie- och yrkesval snarare handlar om ett accepterande av ett alternativ, än möjligheten att välja fritt. (2002, 85–145) Respondenterna som fick hjälp av vänner och familj med sitt val kände sig begränsade på grund av att de inte hade någon studie- och yrkesvägledning som hjälpte dem i valet.

Lisa, Tova, Sandra och Olivia fick inte någon information om vilka olika yrke som finns tillgängliga på arbetsmarknaden samt att de inte fick alternativ på olika utbildningar. Gottfredson (2002) belyser att individer väljer ut efter det man vet och det man känner till. Eftersom de flesta av intervjupersonerna inte fick information kring olika yrken och vilka alternativ på utbildningar så kan det leda till att eleverna gör sitt val utefter vad som finns i närheten och inte ser fler möjligheter än det de känner till.

6.3 Elevernas förväntningar på studie- och yrkesvägledaren inför gymnasievalet.

Lisa, Tova, Sandra, Stella och Olivia tyckte inte att studie- och yrkesvägledningen hjälpte dem i deras val till gymnasiet. Dock fick Ellen upp ögonen för sitt gymnasieprogram med hjälp av sin studie- och yrkesvägledare och tyckte att det hjälpte henne mycket.

Elevernas förväntningar på studie- och yrkesvägledaren var relativt höga. De förväntningar som blev beskrivna var att studie- och yrkesvägledaren skulle vara till hjälp med att veta vad eleverna skulle välja så de blev mer säkra på sina val, men även vara där som ett stöd inför gymnasievalet och kunna ge information såsom, vad finns det för olika utbildningar, vad ingår i de olika utbildningarna samt vad kan du göra efter du gått en gymnasieutbildning. Lovén (2000) belyser i sin studie att de elever han gjorde undersökning med även hade förväntningar på sin studie- och yrkesvägledare. Resultatet som framgick senare i studie var att elevernas förväntningar inte hade uppfyllts. Detta grundar sig i att studie- och yrkesvägledarna hade ett för tidspressat schema och inte hade den tiden att ge eleverna inför deras gymnasieval (Lovén 2000).

Utifrån denna studiens resultat, ur ett elevperspektiv, är inte studie- och yrkesvägledarna tillgängliga tillräckligt mycket inför gymnasievalet vilket även uppkom i Lovéns studie. CIP-teorin menar att studie- och yrkesvägledaren ska vara där som ett stöd för eleverna. Detta för att de ska kunna lära känna sig själva och kunna göra ett genomtänkt gymnasieval (Peterson mfl. 2002, 320).

6.4 Sammanfattning analys

De valda teorierna, CIP-teorin samt Gottfredsons teori Circumscription and compromise, går att applicera på det empiriska materialet. Utifrån CIP-teorins bas, som är självkänedom samt ökad kunskap om yrkeslivet bör eleven kunna göra ett väl underbyggt val till gymnasiet. Eleverna som medverkat i studien upplevde att de hade behövt mer tillgång till studie- och yrkesvägledning för att bli mer säkra på sig själva, alltså få en bättre självkänedom. Även mer information kring gymnasievalet, alltså få mer kunskap om yrkeslivet, för att sedan kunna göra ett väl underbyggt val till gymnasiet.

Några av intervjupersonerna beskrev att de valde gymnasieutbildning efter sin geografiska plats, vad som fanns i närheten. Gottfredson menar att ungdomar idag behöver mer stöd och hjälp med att se vad som finns runt om i världen och inte bara vad som finns vid dig, och detta med hjälp av en studie- och yrkesvägledare. Detta betyder att eleverna hade behövt mer studie- och yrkesvägledning för att kunna göra ett väl underbyggt val.

7. Diskussion

I detta kapitel kommer studiens resultat och slutsatser att diskuteras. Syftet med detta examensarbete har varit att ta reda på hur elever som går årskurs ett på gymnasiet beskriver upplevelsen samt tillgängligheten av deras studie- och yrkesvägledares i samband med gymnasievalet.

Detta arbete har varit en kvalitativ undersökning där utgångspunkten har varit sex elevers individuella tankar, upplevelser samt erfarenheter, därav kan vi inte dra några generella slutsatser av undersökningens material.

7.1 Resultatdiskussion

De främsta resultaten som framkom i vår studie var att eleverna kände att de behövde mer studie- och yrkesvägledning i samband med gymnasievalet. Eleverna fick enbart tillgång till ett par obligatoriska möten med studie- och yrkesvägledaren som de inte ansåg var till någon nytta, då de hade behövt en ökad självkänedom i samband med gymnasievalet. I resultatet framkom det även att det på någon skola inte fanns någon anställd studie- och yrkesvägledare men på majoriteten av grundskolorna fanns det en anställd vägledare. Lovén (2000) nämner i tidigare forskning att studie- och yrkesvägledarnas ambition att komma eleverna närmare och djupare in på livet omkullkastades på grund av det tidspressade schemat inför elevernas gymnasieval. Detta kan vara en möjlig grundpelare till att eleverna inte fick tillräckligt med studie- och yrkesvägledning. Det kan även grunda sig i att studie- och yrkesvägledaren inte var anställd på 100% på grundskolan.

Enligt tidigare forskning bör studie- och yrkesvägledning vara som en process genom hela skoltiden. Dock belyser Lovén (2000, 243) att studie- och yrkesvägledning i skolan idag inte kan ses som en process då en vägledningsprocess bör sträcka sig över minst ett år och bestå av olika

planerade insatser som skolan bör stå för och skolans vägledning sträcker sig över max 6 månader. Gottfredson (2002) belyser att självbilden har en stor betydelse för individers yrkesval och därför bör vägledning börja i ett tidigt skede i skolan och inte enbart inför gymnasievalet i årskurs nio. Vi instämmer med Lovéns resonemang, att studie- och yrkesvägledning bör vara som en process genom skoltiden samt en röd tråd genom skolsystemet, då många av våra intervjupersoner inte fick någon studie- och yrkesvägledning mer än ett eller två obligatoriska samtal. Vi ser, precis som Lovén, att det inte är tillräckligt med studie- och yrkesvägledning i grundskolan idag. Eleverna bör få en bättre bild av studie- och yrkesvägledning och vad det kan bidra till. Enligt vårt resultat var det många av eleverna som önskade mer studie- och yrkesvägledning då de inte kände sig särskilt självsäkra på sitt val och hade behövt mer medvetenhet inför gymnasievalet.

Lovén (2000) beskriver även vägledningen ur ett studie- och yrkesvägledare perspektiv, där han belyser att studie- och yrkesvägledarnas ambition att komma eleverna närmare och djupare in på livet omkullkastades på grund av det tidspressade schemat inför elevernas gymnasieval. Detta kopplar vi till vår studie, då det framkom för en del av eleverna att de hade tillgång till studie- och yrkesvägledning dock i begränsat tidsperspektiv. Kan det bero på att studie- och yrkesvägledarna hade för lite tid till varje enskild elev? eller att studie- och yrkesvägledarna inte var prioriterade tidsmässigt på de olika skolorna?

CIP-teorins tre nyckelfaktorer, självkänedom, kunskap om yrkeslivet samt förmågan att fatta karriärbeslut, ska vara tillhjälp för individen att bli en skicklig problemlösare samt få förmågan att fatta beslut (Peterson mfl. 313). Vi ser dessa tre nyckelfaktorer vara möjliga grundpelare till att göra ett väl underbyggt val. Då vi kopplar detta till vår studie där det framkom att eleverna hade velat ha en ökad självkänedom samt mer kunskap om de olika programmen som fanns när de skulle välja till gymnasiet.

7.2 Metoddiskussion

Urvalet av respondenter skedde i samråd med studie- och yrkesvägledare på de olika skolorna, vi gav studie- och yrkesvägledaren fria händer i val av respondenter, där de två kraven var att respondenten skulle gå första året på gymnasiet samt att denne skulle gå ett teoretiskt program. Anledningen till att vi valde teoretiska program var för det var majoritet i den utvalda kommunen. Vi valde första års gymnasieelever för vi ansåg att de fortfarande hade ett färskt minne över studie- och yrkesvägledningen de fått inför sitt gymnasieval.

Vi valde första års gymnasieelever för vi ansåg att de la närmst i tiden och deras erfarenheter och upplevelser fortfarande la färskt i minnet.

Larsen (2009, 77) belyser att det inte alltid är generalisering som är det viktigaste utan det är att uppnå så mycket kunskap som möjligt inom ett valt område. Detta hade vi i åtanke när vi valde snöbollsmetoden som urvalsmetod till undersökningen. Vi ville även uppnå så djupgående information som möjligt från våra respondenter för att kunna få fram ett så bra resultat som möjligt. Vi valde även den kvalitativa metoden med strukturerade intervjuer istället för en kvantitativ metod, detta för att få se helheten hos respondenterna. Med hjälp av deras kroppsspråk och mimik som vi upplevde att detta bidrog till en större förståelse av vad dem berättar under intervjutillfällena.

Vi är medvetna om att val av respondenter på de olika skolorna kan ha påverkat resultatet, då urvalet av respondenter skedde med hjälp av skolornas anställda studie- och yrkesvägledare och dessa kan ha rekommenderat personer som varit extra berörda av studie- och yrkesvägledarna i grundskolan. Med extra berörda menas de elever som möjligtvis haft en bättre kontakt med sin nuvarande studie- och yrkesvägledare samt de elever som anmälde sig till att delta i studien för de ville dela med sig av sina dåliga erfarenheter. Vi ansåg dock att det var viktigare att intervjua de personer som ville ställa upp som respondent och som haft en intensiv eventuellt ingen studie- och yrkesvägledning alls, för att vi ansåg att de kunde svara på våra intervjufrågor på ett bättre sätt.

Arbetets validitet, giltighet och relevans, är enligt oss hög. Detta grundar vi på att vi har ställt relevanta frågor utifrån studiens syfte och frågeställningar. Det kan finnas en risk att intervjua elever som redan har gjort ett val, då eleverna möjligtvis inte svarar helt sanningsenligt utefter

vad de faktiskt upplevde under grundskoletiden i jämförelse hur de upplever det nu i efterhand. Vi anser dock utifrån intervjuerna att studiens validitet är hög då vi som författare och intervjuare inte har påverkat eleverna till vad de ska svara.

Reliabiliteten i studien anser vi är hög då vi hoppas på att eleverna som blev intervjuade svarade ärligt, detta är även något vi utgick ifrån när de djupgående intervjuerna gjordes. Även att den insamlade empirin behandlades på ett korrekt sätt av författarna.

7.3 Teoridiskussion

De teorier som vi använt oss av i denna studien är CIP-teorin och *circumscription and compromise*.

CIP-teorin syftar främst till hur studie- och yrkesvägledare kan ge den sökande kunskaper samt verktyg för att göra ett väl underbyggt karriärval. Syftet med CIP-teorin är att den sökande skall få så pass många verktyg och kunskaper så denne blir en skicklig problemlösare men även beslutsfattare till sina olika karriärval. CIP-teorin grundar sig i tre nyckelfaktorer, självkännedom, kunskap om yrkeslivet samt förmågan att fatta karriärbeslut (Peterson mfl. 313).

Vi valde CIP-teorin för att vi ansåg att den passade bra in för studiens syfte och att vi kunde besvara våra frågeställningar med hjälp av de centrala begreppen, självkännedom och kunskap om yrkeslivet. Vi anser även att den är bra kopplad till studie- och yrkesvägledarens roll då den förklarar hur en studie- och yrkesvägledare kan jobba med elever och deras gymnasieval.

Gottfredsons teori *circumscription and compromise* (2002) grundar sig i hur individer formas, vilka begränsningar samt prioriteringar som finns i studie- och yrkesvalet. Det som även framhävs i teorin är att individer påverkas och formas av sin omgivning. Vi valde Gottfredsons teori eftersom den ger ett helhetsperspektiv på en individs väljande och vad som kan ha påverkat eleverna i deras gymnasieval. Även hur en individs självbild spelar roll i hur denna ser möjliga yrkesvägar.

Teorierna vi använde oss av tyckte vi passade bra att applicera på våra frågeställningar eftersom att de är tydligt användbara för studie- och yrkesvägledare. Vi kan se tydliga kopplingar till teorierna även från vår utbildning och vi anser att de är relevanta perspektiv att använda sig av för att tyda vår empiri.

7.4 Övrig diskussion

Det vi tar med oss från den här studien i vår kommande profession som studie- och yrkesvägledare är hur viktigt det är med att först och främst förtydliga vad en studie- och yrkesvägledare gör och kan. Att gå ut i klasserna om man arbetar på en skola och förklara vad och hur man kan hjälpa till. Arbeta för att vägledningen ska börja i tidigare årskurser och vara en process genom hela skoltiden. Studie- och yrkesvägledning bör enligt oss vara på ett långsiktigt perspektiv och inte bara som en punktinsats inför gymnasievalet. Det är viktigt att börja tidigt för att ge kunskap och vidga elevernas vyer. På så sätt kan man tjäna mycket i längden när eleverna är säkrare på sina val och man slipper omval och missnöje.

7.5 Vidare forskning

Förslag på vidare forskning kring hur elever som haft vägledning genom hela skoltiden ser på sitt gymnasieval och hur de grundar det jämfört med elever som endast haft vägledning i högstadiet som punktinsats. Gör dessa eleverna lika många omval? Hur ser skillnaderna ut om där finns några? Har elever som fått vägledning som en process genom hela grundskolan lättare för att fatta beslut senare i livet?

Det finns många intressanta aspekter att titta på gällande elevers studie- och yrkesvägledning i grundskolan.

8. Referenslista

E. Saskia Kunnen. 2013. *The effects of career choice guidance on identity development*. Hindawi Publishing Corporation. 2012-12-10

Gottfredson, Linda S. 2002. Gottfredson's Theory of Circumscription, Compromise and Self-Creation. In Brown, Duane. Et al, *Career choice and development* (pp. 85-148). San Francisco: Jossey-Bass.

Hanh Quah, Theresa Truong. 2011. *High school career education: policy and practice* Murdoch University. Canadian Journal of Educational Administration and Policy, Issue #123

Larsen, Ann Kristin. 2009aw3. *Metod helt enkelt - En introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Gleerups

Lovén Anders. 2000. *Kvalet inför valet - om elevers förväntningar och möten med vägledare i grundskolan*. Malmö, Institutionen för pedagogik, LärarhögskolaBryman,

Lovén, Anders. 2015. *Karriärvägledning - En forskningsöversikt*. Studentlitteratur AB, Lund

Mattsson Ottosson, M., 2008. *I valet och kvalet: En studie om grundskoleelevers gymnasieval*. Dissertation. Available at: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-53796>.

Peterson, Sampson Jr, Lenz & Reardon. 2002. A Cognitive Information Processing Approach to Career Problem Solving and Decision Making. In Brown, Duane Et al, *Career Choice and Development* San Francisco: Ca. Jossey-Bass

SFS 2010:800. *Skollag*

Skolverket. 2016. *Fakta om studie- och yrkesvägledning*.

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/studie-och-yrkesvagledning/fakta>

(Hämtad 2017-04-25)

Skolverkets allmänna råd med kommentar. 2013. *Arbete med studie- och yrkesvägledning*. Skolverket. [https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation? xurl =http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf3143.pdf%3Fk%3D3143](https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf3143.pdf%3Fk%3D3143)

(Hämtad 2017-04-25)

Vetenskapsrådet. 2002. *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

(Hämtad 2017-05-03)

Bilaga 1

Intervjuguide

Bakgrund

1. Vilket gymnasieprogram går du?
2. Kom du in på ditt första val?
3. Hur gick ditt val till?
4. Fick du själv komma fram till vilket gymnasieprogram du skulle välja?
5. Hur tänkte du inför ditt val?
6. Vem och vad påverkade ditt gymnasieval?
7. Vem pratade du med inför ditt gymnasieval?
8. Varför valde du som du gjorde?

SYV:arens roll

9. Fick du någon information av din studie- och yrkesvägledare på skolan eller fick du själv hämta information om programmet du var intresserad av?
10. Hade du velat ha mer eller mindre information om ditt gymnasieval? motiver gärna varför!
11. När började studie- och yrkesvägledningen på din skola i högstadiet?
12. Kände du att du fick tillgång till studie- och yrkesvägledning i högstadiet vad gäller valet till gymnasiet?
13. Om ja: Hur många gånger fick du tillgång till studie- och yrkesvägledning?

Vägledning

14. Vilka förväntningar hade du på din studie och yrkesvägledare?

15. Hur såg vägledningen ut?
16. Hade du nytta av vägledningen du fick?
17. På vilket sätt hade du nytta av vägledningen?
18. Skulle du vilja ha mer eller mindre vägledning i högstadiet?
19. Vad skulle du behöva i ditt val? Fattades något?

Bilaga 2

Till dig som är vårdnadshavare/förälder

Vi är två studie- och yrkesvägledarstudenter som går sista terminen på Malmö högskola. I sista terminen ingår det att skriva examensarbetet som inkluderas av intervjufrågor.

Syftet med vårt examensarbete är att vi vill undersöka studie- och yrkesvägledarens roll i gymnasievalet, ur ett elevperspektiv. Därav behöver vi intervjuer med elever som går årskurs ett på gymnasiet. Uppgifter om deltagarna kommer att behandlas på ett sådant sätt att enskilda personer inte kan identifieras av främmande samt att ort och skola kommer vara anonymt i arbetet och därav inte kan kännas igen av utomstående.

Vi kommer ta hänsyn till Vetenskapsrådets fyra etiska riktlinjer. Dessa är: *Informationskravet*, *Samtyckeskravet*, *Konfidentialitetskravet*, *Nyttjandekravet*

Detta brev har vi lämnat ut till er kännedom för vårt arbete.

Vi tackar på förhand

Vänligen,

Caroline Persson & Sara Persson